

KENT GÜNDEMİNE BAKIŞ

Tüm Çocuklar İçin Eşit Bir Başlangıç:

Sosyal Yatırım Alanı Olarak
Erken Çocukluk Bakım, Oyun
ve Eğitim Hizmetleri

GİRİŞ

UNICEF okul öncesi eğitim kurumlarını **"hayata başlamak için en iyi yer"** olarak değerlendiriyor ve kaliteli bir okul öncesi eğitimin çocuğun hayat yolculuğunun temelini teşkil ettiğini vurguluyor. Yapılan pek çok araştırmaya göre öğrenme süreçlerinin, yetenek ve becerilerin büyük bir bölümü 0-6 yaş aralığındaki erken çocukluk döneminde edinilirken hayatın ileriki aşamalarındaki başarı bu dönemde biriktirilenlerin üzerine inşa ediliyor. Bu bakımdan, çocukluğun bu dönemini destekleyen erken çocukluk bakımı ve eğitimlerinin (EÇBE) çocukların hem mevcut hem de gelecekteki iyi olma hâlleri üzerinde doğrudan bir etkisi olduğu neredeyse üzerinde ortaklaşılan bir olgu olarak karşımızda bulunuyor.

EÇBE, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'nde **"2030'a kadar bütün kız ve oğlan çocuklarının onları ilköğretime hazır hâle getirecek nitelikli okul öncesi eğitimine erişimlerinin güvence altına alınması"** maddesiyle dünya çapında ulaşılması gereken bir hedef olarak yer alıyor.¹ EÇBE'nin birey ve toplum seviyesinde faydaları uluslararası ölçekte kabul görmesine rağmen UNICEF'in verilerine göre **175 milyondan fazla çocuk** –dünya çapında erken çocukluk dönemindeki çocukların neredeyse yarısı– okul öncesi bakım ve eğitim hizmetlerinden faydalanamıyor.² EÇBE'den faydalanamayan çocukların büyük bir bölümü ise çocuklarına erken çocukluk dönemindeki becerileri ev ortamında geliştirebilmeleri için daha az fırsat sunabilen ve çocuk bakım yükünü kendi imkânlarıyla sırtlanmaya çalışan düşük gelirli ailelerin üyeleri. Bu tablo karşısında EÇBE'nin evrensel bir hak ve erişilebilir bir kamusal hizmet olarak ele alınması sadece çocuk haklarına ilişkin bir konu olarak değil aynı zamanda toplumsal bir birim olan aileyi dayanışmacı ve eşitlikçi bir zeminden desteklemenin de temel yollarından birisi olarak önümüzde duruyor.

OECD'nin her yıl yayınladığı eğitim göstergeleri temel alınarak hazırlanan "Bir Bakışta Eğitim 2021: Türkiye Üzerine Değerlendirme ve Öneriler" raporu Türkiye'de erken çocukluk dönemi okullaşma oranındaki endişe verici durumu gözler önüne seriyor. **OECD ülkelerinde** 2019 yılında 3-5 yaş grubundaki çocukların okul öncesi eğitime katılma oranı **%83**'ken **Türkiye'de** 2005-2019 yılları aralığındaki sürekli artışa rağmen bu oran ancak **%39** seviyesine çıkmış durumda.³ Bu tablo içerisinde Türkiye, OECD ülkeleri arasında okul öncesinde okullaşmanın en

¹ Birleşmiş Milletler, Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları, <https://turkey.un.org/tr/sdgs/4>

² UNICEF. Early Childhood Education, <https://www.unicef.org/education/early-childhood-education>

³ Türk Eğitim Derneği (Ekim 2021), "Bir Bakışta Eğitim 2021: Türkiye Üzerine Değerlendirme ve Öneriler", <https://tedmem.org/mem-notlari/degerlendirme/bir-bakista-egitim-2021>

düşük olduğu ülke olarak yer buluyor. Milli Eğitim Bakanlığı'nın en son yayınladığı 2020-2021 örgün eğitim istatistiklerine göre net okullaşma oranı **3-5 yaş grubunda %28, 4-5 yaş grubunda %37 ve 5 yaş için %58**'ken 6-9 yaş aralığında eğitime katılım oranı çok ciddi bir yükselişle %97'ye çıkıyor.⁴ Türkiye'nin en büyük şehri olan İstanbul'a baktığımızda bu tablo daha da karamsar hâle geliyor. İstanbul'da okul öncesi eğitimde okullaşma oranı **3-5 yaş grubunda %22, 4-5 yaş grubunda %28 ve 5 yaşta %42** oranıyla Türkiye ortalamasının da altında yer alıyor.

Buradan hareketle Türkiye'de çocukların eğitime katılımı noktasında 0-6 yaş ve 6 yaş üstü nesil arasında çok ciddi bir uçurumdan bahsetmek mümkün. Nesiller arası eğitime erişimdeki uçurumun telafisi büyük ölçüde okul öncesi eğitime kamu yatırımının artması iken mevcut resmi ve özel okul sayıları tablonun vahametini daha da gözler önüne seriyor. TESEV'in verilerine göre mevcut **anasınıflarının %94'ü resmi ve %6'sı özel** iken 3 yaştan itibaren çocukların gidebildiği **anaokullarında bu oran %50 resmi ve %50 özel** olarak dağılım gösteriyor.⁵ Mevcut tablo, merkezi eğitim politikası tarafından okul öncesi eğitimin büyük oranda ilköğretim birinci sınıfa hazırlık için geçirilen 1 yıllık eğitim olarak ele alındığını ve erken dönem okul öncesi eğitimin göz ardı edilerek özel kurumların aktif olduğu bir alan haline getirildiğini anlatıyor.

Kamu yatırımlarının yetersizliğinde, çocuklarına okul öncesi eğitim imkânı sunmak pek çok yoksul aile için değerlendirilebilir bir seçenek değil tersine bir imkânsızlık hikâyesi hâline gelmiş durumda. Eğitim Reformu Girişimi (ERG) ve Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) tarafından gerçekleştirilen çalışmaya göre Türkiye'de üst gelir grubundan ailelerin çocuklarının okul öncesi eğitim alma ihtimali %71'ken bu oran yoksul ailelerin çocukları için yalnızca %17 yani neredeyse 4 kat daha az.⁶ Bu tablo karşısında yoksul ailelerin erken dönem çocuk bakımı için elindeki imkânlar oldukça kısıtlı.

Türkiye'de pek çok yoksul aile için okul öncesi eğitim hizmetleri ekonomik olarak erişilebilir olmadığından hanedeki kadınlar çocuk bakım yükü sebebiyle işgücüne ya hiç katılmıyor ya da alternatif bulamadıkları için istihdamdan çekiliyor. TÜİK'in verilerine göre 1 milyon 230 bin kadın çocuklarına baktıkları için iş gücü

⁴ Bakanlığı, M.E. (2021), Millî Eğitim İstatistikleri Örgün Eğitim 2020-2021, https://sgb.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2021_09/10141326_meb_istatistikleri_orgun_egitim_2020_2021.pdf

⁵ TESEV. Türkiye Geneli Okul Öncesi Eğitim İstatistikleri, https://www.tesev.org.tr/wp-content/uploads/Turkiye_Infografik_TR_Final.pdf

⁶ ERG ve AÇEV (2017), Türkiye'de Erken Çocukluk Bakımı ve Okul Öncesi Eğitime Katılım, <https://www.acev.org/wp-content/uploads/2018/01/Turkiyede-Erken-Cocukluk-Bakimi-ve-Okul-Oncesi-Egitime-Katilim-30.10.17.pdf>

piyasasına hiç girmediklerini; 1 milyon 112 bin kadın ise çocuk bakımı sebebiyle işlerinden ayrıldıklarını belirtiyor.⁷ EÇBE'nin de dâhil olduğu sosyal bakım hizmetlerinin yetersizliğinin yarattığı alternatifsizlik karşısında kadınların başvurduğu öne çıkan iki tampon mekanizma bulunduğu söylenebilir. Bunlardan ilki ailedeki kadınların bakım emeğidir ve çoğu zaman ya evdeki büyük kız çocuğu ya da anneye ve babaanneler küçük çocukların bakım sorumluluğunu üstlenmektedir.

İstanbul Planlama Ajansı tarafından gerçekleştirilen "Salgın Sürecinde Eğitim: Salgının Geride Bıraktıkları ve İhtiyaçlar" raporu ise çocuk bakım yükünün hanelerde yoğunlaşmasının başka bir sonucunu gösteriyor; anneler işgücü piyasasına katılırken çocuk bakım yükü evdeki büyük kız çocuğuna devrediliyor ve bu sebeple kız çocukları okuldan uzaklaşıp eğitim hakkından mahrum kalıyor.⁸ Bir diğer araştırma ise kadınların bakım sorumluluklarına rağmen istihdamda kalabilmesinin genellikle büyük annelerin bakım emeği desteğiyle mümkün olduğunu gösteriyor.⁹ Bakım hizmetlerinin yetersizliğinde bir tampon mekanizma olarak sıkça başvurulanan diğer bir alternatif ise sibyan mektepleri oluyor. Yaygın olarak kullanıldığı hâliyle "sibyan mektepleri", 4-6 yaş arası çocuklar için oluşturulmuş, Diyanet'e veya diğer resmi kurumlara bağlı olmayan, genellikle bir apartman dairesinde enformel EÇBE hizmeti verilen çocuk evleridir. Bu evlerin büyük oranda ekonomik erişilebilirliği sebebiyle tercih edildiği biliniyor.

2) Erken Çocukluk Gelişimi ve Erken Çocukluk Bakım ve Eğitimi

0-6 yaş arasındaki erken çocukluk dönemi, bireylerin öğrenme ve gelişim hızlarının en yüksek olduğu ve sonraki süreçte edinilen pek çok yetkinliğin temellerinin atıldığı bir dönem. Yapılan araştırmalar erken çocukluk döneminin, bireyin gelecekteki tüm yaşamını şekillendirecek olan öğrenme süreçlerinin, yetenek ve becerilerinin %70'ini oluşturduğuna işaret ediyor. Nörobilim çalışmaları beynin, hayatın ilk beş yılındaki öğrenme, yeni bilgiler edinme, değişebilme, esnek olabilme yetisi-

⁷ T24 (Temmuz 2019), "1 milyondan fazla kadın çocuk bakımı nedeniyle işini bırakıyor: Kreş hakkını ciddiye alın!", <https://t24.com.tr/haber/1-milyondan-fazla-kadin-cocuk-bakimi-nedeniyle-isini-birakiyor-kres-hakkini-ciddiye-alin,829351>

⁸ İPA (2021), "Salgın Sürecinde Eğitim: Salgının Geride Bıraktıkları ve İhtiyaçlar", <https://ipa.istanbul/urun-salgin-surecinde-egitim-salginin-geride-biraktiklari-ve-htiyaclar/>

⁹ Can, B. (2019), Caring for solidarity? the intimate politics of grandmother childcare and neoliberal conservatism in Urban Turkey. *New Perspectives on Turkey*, 60(1), 85-107

ni ve bu hızlı gelişim temposunu hiçbir zaman tekrarlayamadığını gösteriyor. Bu sebeple, çocuğun fiziksel ve zihinsel sağlığı ile diğer gelişim alanlarının desteklenmesine etki eden **önleyici erken dönem müdahalelerinin** güçlendirilip yaygınlaştırılması gerekiyor. Çocukların içinde bulundukları sosyoekonomik durum ve risklerden kaynaklanan eşitsizliklerin engellenmesine, fırsat eşitliğinin sağlanmasına yardımcı olan erken çocuklukta kaliteli müdahalelerin, ilk bakışta küçük çaplı görünmesine rağmen, uzun vadede çocuğa, aileye, topluma ve ekonomiye yüksek getiriler sağladığına uluslararası çapta yapılan birçok araştırma işaret ediyor.

Yaşamlarının ilk yıllarında fiziksel ve zihinsel gelişime yapılan olumlu müdahaleleri kapsayan erken çocukluk gelişimi (EÇG) ve erken çocukluk eğitimi (EÇE) hizmetleri, **gündüz bakımevleri, anaokulları, eğitimli profesyonellerce yapılan ev ziyaretleri, sağlık ve dengeli beslenme destekleri ve anne-baba eğitimleri** gibi pek çok hizmet alanını kapsıyor. Erken çocuklukta beslenme, bakım, şiddetten korunma da tıpkı eğitim gibi çocuk gelişiminin kritik alanlarını oluşturuyor olup okul öncesi eğitimde sağlanan hizmetlerin sağlık, beslenme ve aile katılımını da destekleyecek şekilde bütüncül olarak tasarlanması, daha erken yaşlara yönelik hizmetlerin de yaygınlaştırılması büyük öneme sahip.

Çocukların doğdukları andan itibaren mutlu bireyler olarak yetişmeleri için **öğrenme ortamları desteğine** ihtiyaçları vardır ve yeni doğan bir bebeğin zaman içerisinde potansiyelini açığa çıkarması, büyümesi ve gelişmesi bu çevresel etkileşimler ve desteklerle mümkündür.¹⁰ Bu sebeple, erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerinin yalnızca anaokul gibi kurumsal eğitimleri içerecek şekilde daraltılması yerine annenin hamileliğinden çocuğun okuldaki ilk yıllarına kadar devam eden süreci kapsamaması gerekir.

EÇBE hizmetlerinin hem toplumsal hem de bireysel gerekçelerle öncelikli olarak kapsamına alması gereken diğer bir konu çocuk sağlığıdır. EÇBE programları çocuklar için hijyenik ortamı tesis edip bu ortamın sürekliliğini sağlar; çocuk gelişiminde erken tanılama ve müdahale için ailelerle işbirliği/anlaşma yapar; sonradan oluşacak sorunları erken müdahalelerle en aza indirir; bulaşıcı hastalıkların yayılmasını engeller. Fiziksel ve bilişsel gelişimi etkileyen beslenme de sağlıklı gelişimin kritik bir unsuru olup yaşam boyu sürecekte beslenme alışkanlıkları bu dönemde oluşur. EÇBE hizmetleri ailelerle işbirlikleri geliştirerek çocuklara dengeli ve düzenli beslenme alışkanlıkları kazandırır.

¹⁰ AÇEV. (2010). "Okul Öncesi Eğitimi Güçlendirme Projesi", <https://www.acev.org/meb-ve-ab-isbirliginde-okul-oncesi-egitimi-guclendirme-projesi/>

Beslenme ve hijyen örnekleri, erken çocukluk eğitim sürecinin aile katılımını güçlendirdiğini de ortaya koyuyor. Araştırmalar okul ile ilişkileri yakın olan ailelerin çocuklarının akranlarına, yetişkinlere ve öğrenmeye karşı daha olumlu davranışlar geliştirdiklerini gösteriyor.¹¹ Özellikle anne-baba ve öğretmen görüşmeleri, sınıf ziyaretleri, okul içi ve dışı etkinliklere katılım gibi okul ve aile arasında gelişen resmî ve/veya gayri-resmî ilişkilerin çocukların dil, sosyal, motor ve temel okul becerilerinin gelişimine doğrudan katkıda bulunduğu ifade ediliyor.¹² Bu kapsamdaki çalışmalar, anneler kadar **babaların da çocuk gelişiminde etkin rol almalarının daha sağlıklı nesillerin yetişmesi için kritik öneme sahip olduğunu**, aile eğitimlerine ve özellikle de baba destek programlarına öncelik verilmesi gerektiğini ortaya koyuyor.

"Anne-baba, aile ortamı, kurum ortamı ve içinde bulundukları toplum, çocukların gelişimini ve eğitimini büyük ölçüde etkileyen önemli faktörlerdir.

EÇBE hizmetlerinin ailelerle işbirliği yapması çocukların potansiyellerini zenginleştirebilmeleri için önemli bir fırsattır. Aileler çocukların ilk öğretmenleridir; bu nedenle çocuklarının eğitimi ve gelişimi hakkında bilgi paylaşma ve karar verme hakları vardır. Eğitimciler, ailelerin çocuklarının kurumdaki ve kurum dışındaki eğitim hayatına katılmalarını sağlamakla sorumludurlar."

Duygu Yaşar, AÇEV

Erken çocukluk deneyimlerinin insan hayatının birçok evresini etkilediği göz önünde bulundurulduğunda, EÇBE hizmetlerinin **dil ve okuryazarlık becerilerini kapsayan bilişsel gelişim, sosyal çevreyle ilişki kurma yeteneğini kapsayan sosyo-duygusal gelişim ve fiziksel gelişim** üzerinde yadsınamayacak etkiler açığa çıkardığı, çocukların bu alandaki beceri kazanımlarını büyük oranda belirlediği görülüyor. Bu dönemde edinilen becerilerin büyük bir bölümü ise oyun yoluyla öğreniliyor. Türü, yapısı ya da tanımı çeşitlilik gösterse de çocuğun gelişiminde oyunun ve oyun oynamanın rolü çok kritik. Alman eğitimci Friedrich Fröbel "Oyun çocukların yaptığı iştir" derken çocukların oyun oynayarak dünyayı öğrendiklerine ve kendilerini yetişkinliğe hazırladıklarına işaret ediyor.¹³ Özellikle bebeklik dönemindeki deneyimsel öğrenmeyi içeren

¹¹ McWayne, C., Hampton, V., Fantuzzo, J., Cohen, H.L. & Sekino, Y. (2004) A multivariate examination of parent involvement and the social and academic competencies of urban kindergarten children. *Psychology in the Schools*, 41(3), s.363–377.

¹² Marcon, R. (1999) Positive relationships between parent school involvement and public school inner-city preschoolers' development and academic performance. *School Psychology Review*, 28(3), s.395–412.

¹³ Superpool, 2019, "İstanbul95 Okumaları: Şehirde Oyun", İstanbul.

oyunlar beyin gelişiminin en hızlı olduğu ilk 5 yılda oldukça önemli. Çocuğun gelişim süresince doğru zamanlarda yeterince oyun oynamış olmasının öğrenme becerisi üzerindeki etkisinin uzun süreli sonuçları olabileceği birçok çalışmada ortaya konuyor. Bir öğrenme, deneyimleme, etkileşime geçme yolu olarak oyun, okul öncesi eğitim programlarının vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendiriliyor. Bu bakımdan okul öncesi eğitim, klasik anlamda bir eğitim değil tersine oyun yoluyla öğrenmenin mekânsal kısıtlılık olmadan gerçekleştirilebileceği özgürleştirici bir alana dönüşme potansiyelini taşır. Tam olarak bu doğrultuda, kentsel tasarımların çocukların "oyun hakkını" tesis etmeye dönük planlamalarla gerçekleştirilmesi, bu hedefe dönük olarak parklar, bahçeler, yeşil alanlar ya da okul bahçeleri gibi kamusal alanların çocukların gelişimi ve ihtiyaçlarını öncelik edinerek tasarlanması oldukça önemli görünüyor.

Gerçekleştirilen birçok araştırma, erken çocukluk eğitimi alan çocukların **okula daha iyi uyum sağladığına, sınıf tekrarlama ve okul terk oranlarının daha düşük gerçekleştiğine, böylelikle eğitim maliyetlerinin düştüğüne** işaret ediyor. Eğitim ve gelişim düzeyini artıran hizmetlerin edindirdiği bu kazanımlar toplumsal uyumu artırmak, eğitim maliyetlerini düşürmek gibi çıktılarla **toplumsal yararı** da ortaya çıkarıyor. Sağlıklı ve eğitilmiş bireylerin var oluşuna yapılan bu yatırımlar **toplumsal üretkenliği ve verimliliği destekleyerek toplumsal sermayeyi artırıyor**. Genç insanların yarının dünyasına iyi bir başlangıç yapması ve çağın gerektirdiği eğitim nitelikleriyle uyumlu bireyler olarak yetişmelerinin temel aracı olan EÇBE hizmetlerinin, işgücü piyasasının temel gereksinimi olan **yüksek nitelikli ve becerikli bir işgücü oluşturmaya da katkısı oldukça büyük**. Nobel ödüllü ekonomist Dr. James Heckman bu dönemde yapılan her 1 dolarlık yatırımın 7-10 dolar arası geri dönüşü olduğunu araştırmalara dayanarak hesaplamıştır. Bu hesaba göre bebeklere ve onların bakım verenlerine, ailelerine yapılan yatırımlar uzun dönemde sağlık harcamalarında düşüşe, okullaşma oranında ve sürelerinde artışa, suç oranlarının düşmesine de yol açar. Heckman'a göre hem sevginin hem de ekonominin kazandığı tek yatırım alanı hamilelikten üç yaşa kadar olan dönemdir.

"Erken çocukluk hizmetlerine yapılan yatırım, özellikle de risk altındaki çocuklar hedeflendiğinde yüksek getiriler sağlarken yapılan yatırımlar yetersiz kaldığında mevcut eşitsizliklerin daha da derinleşmesi sonucunu açığa çıkarır."

Duygu Yaşar, AÇEV

Dünya genelinde ve Türkiye'de kadının çalışma hayatına katılması önündeki en büyük engellerden biri erken çocukluk hizmetlerinin yetersiz oluşudur. Özellikle düşük

gelir ve eğitim seviyesine sahip kadınlar ekonomik kısıtlılıklar dolayısıyla bu hizmetlere ulaşamıyor ve çalışma hayatının dışında kalıyor. Nitelikli ve sürdürülebilir erken çocukluk hizmetleri toplumdaki sosyal ve toplumsal cinsiyet rollerine bağlı eşitsizlikleri azaltarak kadınların işgücüne daha fazla katılıp üretkenliklerini artırmaları için olanak sağlıyor. Araştırmalar özellikle küçük çocukları olan çalışma çağındaki yoksul anneleri hedefleyen EÇBE hizmetlerindeki genişlemenin, göreceli yoksulluk oranını 1,14 puan kadar azaltma potansiyeline sahip olduğunu gösteriyor.¹⁴ Dolayısıyla pek çok faydasının yanında kadın istihdamının önünü açan bu hizmetler ülke genelindeki yoksulluk oranının azaltılmasına önemli bir katkı sunuyor.

"Çocukların ebeveyne bağımlı oldukları 0-3 yaş arasında, bakımverenleriyle birlikte katılabilecekleri yerel oyun gruplarının organize edilmesi bir yandan çocukların gelişim ve sosyalleşmesi üzerinde yadsınamaz bir etki bırakırken, bir yandan da yetişkinlerin bir tanışıklık ve dayanışma ağı kurmalarına yardımcı oluyor. 3-6 yaş arası için yapılandırılan oyun temelli okul öncesi eğitimleri ise, çocukları öncelikli olarak toplumsal hayata hazırlarken, kısa bir süre sonra dahil olacakları örgün eğitime dönük de bir altyapı oluşturuyor. Ebeveynler ve bakımverenler açısından ise, çocuk bakım yükünü ebeveynlerin omuzlarından alacak sosyal politikalar, şehirlerin büyüdüğü, ailelerin küçüldüğü, hayatların hızlandığı günümüzde özellikle önem taşıyor."

Elif Doğan, Blogcu Anne

EÇBE hizmetlerinin bebeklikten başlayarak toplumun her kesiminin erişimine sunulması en asli insani gelişim unsurlarından olup ilk etapta bireysel boyutta çocuk ve aileyi kalkındırırken uzun vadede toplumsal kalkınmayı getirir. Bu bakımdan, erken çocukluk yıllarında edinilen bilgi, beceri ve yetenekler çocukların sadece bugünden iyi olma hallerine katkı sunmaz, aynı zamanda güçlenmiş bireyler olarak gelecekteki yaşamlarının daha nitelikli şekillenmesine katkı sunar. Araştırmalar da verimli ve nitelikli yürütülen EÇBE hizmetlerinin çok boyutlu sosyal ve ekonomik faydalar sağlayan, yaşamın her alanındaki fırsat eşitliğine katkı sunan, yoksulluğun ve dezavantajların

¹⁴ Ilkcaracan, I., Kim, K., & Kaya, T. (2015). The impact of public investment in social care services on employment, gender equality, and poverty: The Turkish case. Research Project Report, Istanbul Technical University Women's Studies Center in Science, Engineering and Technology and the Levy Economics Institute, in partnership with ILO and UNDP Turkey, and the UNDP and UN Women Regional Offices for Europe and Central Asia.

¹⁵ AÇEV. "Erken Çocukluk Bakımı ve Eğitimi'nin (EÇBE) Önemi", Erişim: 20 Nisan 2022, <https://www.acevokuloncesi.org/egitim-program/okul-oncesi-egitim-programi/erken-cocukluk-bakimi-ve-egitimi-nin-ecbe-onemi/>

sonraki nesillere aktarımını engelleyen stratejik bir araç olduğunu ortaya koyuyor.¹⁵ Sonuç olarak geniş bir hizmet yelpazesini kapsayan bu hizmetler sadece çocukların refahını artırıp toplumla daha iyi bütünleşmelerine destek olmakla kalmıyor aynı zamanda ebeveynlerin iş yaşantılarına daha az süre ile ara vermelerini sağlıyor, ailelerin iş ve aile yaşamı dengesini sağlayarak istihdam edilebilirliği artırıyor ve ayrıca toplumsal yapının en önemli aktörlerinden birisi olan aileyi pek çok açıdan destekliyor.

3) EÇBE Alanında Dünyadan İyi Uygulama Örnekleri

Şili Seninle Büyüyor (ChCC), Şili

Şili’de 2007 yılında Başkan Michelle Bachelet tarafından gebe kadınlar ve küçük yaşta ki çocukların hem fiziksel hem ruhsal sağlıklarını hem de gelişimlerini desteklemek amacıyla “Chile Crece Contigo” (Şili Seninle Büyüyor, ChCC) adlı girişim başlatıldı. Girişim kapsamında ücretsiz kreş ve anaokulu imkanı sağlandı, çocuğu olan ailelere motor ve dil becerilerini geliştirici oyun ve oyuncaklar ücretsiz olarak dağıtıldı, engelli çocuklara ücretsiz terapi imkânı sağlandı ve ebeveynlere çocuk bakım eğitimleri programları geliştirildi. Ayrıca hamile kadınlar ve çocuklara yönelik sağlık taramalarının kapsamı genişletildi ve gerekli hâllerde erken önlemlerin ve düzeltici müdahalelerin uygulanması kolaylaştırıldı.¹⁶

Ulusal Çocuk Bakımı ve Gelişimi Ağı (RedCUDI), Kosta Rika

Kosta Rika hükümeti kadınların işgücü piyasasına katılımını kolaylaştırmanın ve okul terklerini önleme hedeflerinin yanı sıra erken çocukluk bakımı ve eğitim hizmetlerini devletin sağlaması gereken bir kamu hizmeti olarak tanıyor. RedCUDI temel olarak, uzmanlar rehberliğinde 7 yaş altındaki çocuklara okul öncesi eğitimi ve dört öğün yemeğin sağlandığı günde 10 saatlik bakım hizmeti sunuyor. 2014 yılında uygulanmaya başladığından itibaren RedCUDI ile çoğunluğu yoksul ailelerden gelen 32.000’den fazla çocuğa, yemek desteği ve eğitim teşviki sağlandı.¹⁷

¹⁶ Staab, S. (2010), Social investment policies in Chile and Latin America: Towards equal opportunities for women and children?, Journal of Social Policy, 39(4), 607-626.

¹⁷ Opportunities for mothers in Costa Rica. (2015), <http://eurososocial-ii.eurososocial.eu/en/entrevistaarticulo-opportunidades-para-las-madres-en-costa-rica>

Entegre Çocuk Gelişimi Hizmetleri (ICDS), Hindistan

Hindistan'da uygulanan Entegre Çocuk Gelişimi Hizmetleri (ICDS), erken çocuk gelişimi ve gelişimi ile anne sağlığı alanında dünyanın en geniş programı olarak biliniyor. Uygulamaya konulduğu 1975 yılından bu yana kapsam olarak genişleyen programa yoksul bölgelerdeki 0-6 yaş grubundaki çocukların yanı sıra gebe, emziren ve doğurgan yaş grubundaki (15-44) kadınlar ve belirli bölgelerde ergenlik çağındaki kızlar da dâhil edildi. ICDS programında altı başlıkta hizmet veriliyor: Tamamlayıcı beslenme desteği, okul öncesi yaygın eğitim, beslenme ve sağlık eğitimi, bağışıklık kazandırma çalışmaları, sağlık taramaları ve sevk hizmetleri. 2019 yılı verilerine göre Hindistan çapında 85 milyondan fazla insan programdan yararlanıyor.¹⁸

Rotterdam Anneleri, Hollanda

Rotterdam Belediyesi'nin Erasmus Sağlık Merkezi ile iş birliği yaparak hazırladığı program kapsamında annelerin çocuklarına bakım verme süreçlerini iyileştirme yönelik desteklerin yanında risk altındaki gebe annelere ekonomik destek, barınma, yaşam becerileri, ev içi şiddet ve fiziksel ve ruhsal sağlığı alanlarında kurumsal destek hizmeti de veriliyor. Kullanılan yöntemler arasında, doğum öncesi ev ziyaretleri, kadınları doktor randevusu almaya teşvik etme, bebek bekleyen annelerin bir araya geldiği toplumsal ağlar örme ve çocuğun doğumundan sonra doğum kontrolüne yönlendirme de bulunuyor.¹⁹

4) EÇBE Döneminde Türkiye'den İyi Uygulama Örneği olarak İBB Çalışmaları

Yuvamız İstanbul

Sosyal politikalarına **"Bu şehrin çocukları eşit olmalı!"** düşüncesiyle yön veren İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), şehirdeki her çocuğun erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetlerine eşit erişimini amaçlayarak 150 çocuk bakım merkezi kurmayı hedeflediği Yuvamız İstanbul projesinin temelini 2019 yılında attı. Yuvamız İstanbul projesi İstanbul'un tüm ilçelerinde bakım hizmetlerini geliştirmeyi, özellikle düşük gelirli mahallelerde yaşayan sınırlı gelire sahip ailelere çocuk bakım

¹⁹ Winig, L., "Mothers of Rotterdam: Scaling a Social Services Program in the Netherlands", Harvard Kennedy School, 2018.

ve gelişim hizmetleri sunacak bir eğitim sistemi kapasitesi oluşturmayı, böylelikle okul öncesi çocuklarına güvenli ve sağlıklı bir eğitim ortamı sağlamayı amaçlıyor. Aile ve çocukların ihtiyaçlarını bütüncül olarak gözeten, 0-6 yaş arası tüm çocuklara çok yönlü, kapsamlı ve erişilebilir fırsatlar sunan, şehri ve şehrin olanaklarını çocuk ve aile dostu hale getiren, karar verme süreçlerine çocukları ve aileleri dâhil etmeyi önemseyen bir erken çocukluk politikasının hayat geçirilmesini ise başlıca hedef olarak belirliyor. Ayrıca, annelerin iş ve sosyal yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmeleri için desteklenmeleri gerekliliğini göz önünde bulunduruyor, kadınların istihdama erişim haklarını öncelik edinerek yola çıkıyor.

Yuvamız İstanbul, öncelikle temel hizmetlerden yoksun kalmış kentsel alanları ve bu alanlarda yaşayan vatandaşları önceleyerek, İstanbul'un okul öncesi çocukları için eğitimde fırsat eşitliği ve hak eşitliğinin bir manifestosu haline gelmeyi hedefliyor. Bu hedef doğrultusunda, İBB'ye gelen sosyoekonomik destek başvurularının mekânsal analizi ile oluşturulan **"İstanbul Yoksulluk Haritası"** temel alınarak dezavantajlılığın en yoğun olduğu mahallelerden 0-4 yaş arası 500 üzeri çocuk nüfusuna sahip mahalleler öncelikli olarak değerlendiriliyor. Çocukların tüm gelişim evrelerini destekleyici eğitimler sunan Yuvamız İstanbul projesi kapsamında şimdiye kadar **32 çocuk etkinlik merkezi açıldı**, hâlihazırda **2487 çocuğa hizmet** verildi.

Faydalanıcı aileler kreşlerin fiziksel koşullarından ve sunduğu hizmetin kalitesinden oldukça memnun olduklarını belirtirken kreşlerde alanında eğitimli öğretmen ve psikolojik danışmanların bulunmasının da velilerde güven duygusunu desteklediği görüyor. Çocuğunu Yuvamız İstanbul'a gönderen bir veli bu hissi şu sözlerle dile getiriyor:

"Fiziksel koşulları çok güzel! Çocuklar sürekli bahçede zaman geçirebilir, çok büyük bahçeleri var. Mesela sürekli psikolog var. Okulun yöneticisi de çok eğitilmiş ve iyi insan ben her şeyden çok memnunum ve danışabilirim hep."

Faydalanıcı ebeveyn, 38, Maltepe

Yuvamız İstanbul'dan faydalanan aileler çocuklarını güvenle gönderebilecekleri kreşler buldukları için gözlerinin arkada kalmadığını ifade ederken, kendi işlerine ve diğer sorumluluklarına daha çok vakit ayırabildiklerini de aktarıyorlar. İşe giden anne ve babalar, çocuklarıyla ilgilenen anneanne ya da babaanneye gerek kalmadan çocukların sosyalleşebileceği bir ortamı bulmuş olmaktan oldukça memnun olduklarını belirtiyor. Çocuklarıyla ilgilenen annelerin genellikle sosyalleşmeye ve çalışmaya vakitleri kalmıyor ancak Yuvamız İstanbul'dan faydalanan annelerin bu konuda bir dönüşüm geçirmeye başladıkları gözlemleniyor.

"En önemlisi işe başladım, güvenilir bir şekilde kızımı okulu bırakıp iş hayatına atıldım. Benim kızım içine kapanık bir kızdı ve orada gerçekten çok faydasını gördüm. Yaklaşık 10 aydır gidiyor kreşe, hiç kimseyle konuşmazdı kızın, sadece bizimle iletişim kurardı ve oraya başladıktan sonra yavaş yavaş açılmaya başladı ve şu an iyiyiz."

36, Avcılar

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi Yuvamız İstanbul'un faydası tek taraflı değil. Bir taraftan çocuklar belli kazanımlar elde ederken bir taraftan da ebeveynler kendilerine vakit ayırarak fayda sağlıyor. Görüşmeciler konuşma bozukluğu olan, içine kapanık veya nezaket sorunları yaşayan çocuklarının kreşlerdeki eğitimler sonrasında gözle görülür değişimler yaşadığını belirtiyor, böylece çocukla birlikte anne ve baba da değişiyor ve çok yönlü bir fayda sağlanmış oluyor.

0-3 Yaş İçin Ebeveyn Koçluğu: İstanbul95 Ev Ziyareti Programı

Tüm çocuklar için eşit bir başlangıç!

Çocukların yakın çevreleri ile olumlu ilişkiler kurmalarının erken çocukluk gelişiminin en kritik eşiklerinden birisi olması sebebiyle ebeveynlerin bu dönemde koçluk desteği yoluyla çocuk gelişimi konusunda bilinçlendirilmesi ve çocuklarıyla iletişimlerinin güçlendirilmesi en önemli adımlardan birisidir. Buradan hareketle, her

çocuğun erken çocuklukta desteklenip gelişimlerinin eşit olanaklarda tamamlanmasını hedefleyen, Bernard van Leer Vakfı'nın Türkiye'de desteklediği **İstanbul95** programı içerisinde ve Boğaziçi Üniversitesi Erken Çocukluk Birimi "Bebek95" rehberliğinde ev ziyareti temelli **"0-3 Yaş İçin Ebeveyn Koçluğu Programı"** geliştirildi.

İstanbul Aile Danışmanlık ve Eğitim Merkezleri (İSADEM) bünyesindeki uzmanlar tarafından uygulanan programın hedef kitlesini 0-3 yaş arası çocuğu olan aileler oluşturuyor. Ebeveyn koçluğu programı kapsamında, doğum öncesi ve sonrası annenin fiziksel ve ruhsal sağlığı; çocuğun bilişsel, ince motor, dil, sosyal, fiziksel ve duygusal gelişimi; beslenme ve ebeveynlik konularında aileye rehberlik ve danışmanlık hizmeti sağlanıyor. Ayrıca annelere doğum sonrası depresyon ve beslenme konularında bilgi verilirken, bebekle hangi oyunların oynanacağı, evde nasıl oyuncak yapılacağı konularında da danışmanlık veriliyor. İlki tanışma ve onama amaçlı olan ziyaretler doğum öncesinde 7. aydan itibaren ayda bir kez olmak üzere toplam 3 kere yapılıyor, doğumdan sonra iki haftada bir yapılan ziyaretler çocuk 1 yaşına gelene dek sürdürülüyor.

Hayal Gücü Oyun Parkları - HOP

Bu parkta salıncak yok, hayal gücü var!

Kentsel tasarımların çocukların **"oyun hakkı"**nı tesis etmeye dönük planlamalarla gerçekleştirilmesi, bu hedefe dönük olarak parklar, bahçeler, yeşil alanlar ya da okul bahçeleri gibi kamusal alanların çocukların gelişimi ve ihtiyaçlarını öncelik edinerek tasarlanması çok önemli. Fakat standart, tek tip ve tek yaş grubuna hitap eden mevcut oyun parklarının yeniden yapılandırılmasıyla ortaya çıkacak ekonomik yük karşısında, mevcut parkların yeniden işlevlendirilmesi, bunun için yeni metotlar keşfedilmesi ve maksimum potansiyel elde edilmesi daha verimli seçenekler olarak ortaya çıkıyor. **"Hayal Gücü Oyun Parkları - HOP"** da tam olarak bu potansiyelin geliştirilmesi, oyunun özgürce gerçekleşmesi ve kuralsız oyunlar oynanması için yerel yönetimlerin kullanabileceği bir metot olarak ön plana çıkıyor.

Kurgusuz açık alanları, park ve bahçeleri bebekler ve çocukların aktif kullanımına sunan **"Hayal Gücü Oyun Parkları - HOP"**, oyun için uygun "değilmiş" gibi görünen bir sokağın ya da boş bir alanın, bir oyun veya eğlence alanına dönüşebilmesini sağlamayı amaçlarken çocukların serbest ve birlikte oyun oynayabilmelerini destekliyor. Kurulumu ve taşınması kolay olan hayal gücü oyun parkları, çocukların farklı oyun imkânlarına ulaşması için hızlı ve pratik çözümler sunuyor, bu sayede her yerde ve kısa sürede hop diye kurulabiliyor. **HOP,**

özellikle bebeklerin ve küçük çocukların algılarını geliştirecek, keşif duygularını tetikleyecek geri dönüştürülebilir, basit ve bağımsız parçalardan oluşuyor.

2019 sonbaharında başlayan Hayal Gücü Oyun Parkları - HOP etkinlikleri, 2021 yılında uygulamaya konuldu ve bugüne dek altı ilçede 1500'ün üzerinde çocuğa ulaşarak "oyun haklarına" erişim imkânı sundu.

HOP'un etkisini ölçmek için Superpool ile işbirliği içerisinde yapılan araştırmalar etkinliklerin hem çocuklar hem de ebeveynler üzerindeki etkisini ortaya koyuyor. Ebeveynlerden çocuklarının HOP'lardaki deneyimlerini standart oyun parkları ile karşılaştırmaları istenildiğinde elde edilen veriler arasında en çarpıcıları şu şekilde:

- Ebeveynlerin %91'i çocuğunun gelişiminin daha fazla desteklendiğini;
- Ebeveynlerin %86'sı çocuğunun oyunla daha uzun süre meşgul olduğunu ve oyunlara daha çabuk katılım sağladığını;
- Ebeveynlerin %85'i oyun oynarken bakım vereninden daha az yardım aldığını;

- Ebeveynlerin %84'ü kız ve oğlan çocuklarının bir arada daha çok oynadığını,
- Ebeveynlerin %82'si çocuğunun diğer çocuklarla daha fazla etkileşime geçtiğini, konuştuğunu, oynadığını, yardımlaştığını aktardı.

Ebeveynler HOP'u gün içerisinde kapı önüne çıkmak veya mahalledeki çocuk parkına gitmek, hafta sonları ise Millet Bahçeleri'nden yararlanmak ve akraba ziyaretlerindeki çocuklarla oynamak dışında oyun mekânı/fırsatı bulunmayan çocukları için **"ekonomik olarak karşılanması mümkün olmayan oyun gruplarına alternatif bir oyun hizmeti"** olarak tarif ediyor:

"Bunun gibi bir oyun grubuna dışarıda götürmeye kalksan günlüğü 80 lira (...) Benim kocam asgari maaş alıyor, ben nasıl ödeyeyim onu? Bana çok fazla. E ne oluyor? Çocuk sürekli aynı parka git gel, aynı oyuncakla oyna. Bu bir nevi değişiklik oldu. O pahalı oyun grupları da böyle bir şey işte, ne fark ediyor? Ben memnun kaldım."

Proje, çocuklar kadar bakımverenlerin de sosyalleşmesine katkı sağlıyor, gün içinde büyük bir iş yükü altında olan annelerin bu tür etkinliklerle bakım yükleri hafifliyor. Bakım verenlerin neredeyse tamamı HOP'lar sayesinde dinlenme fırsatı bulduklarını böylelikle **"rahat bir nefes aldıklarını"** ifade ediyor. Bir ebeveynin aşağıdaki ifadesi bu durumu açıkça yansıtıyor:

"Hem ona, hem ev işine, hem gece KPSS'ye çalışıyorum. İnanın olmuyor, evin içinde olmuyor. Ben kendi imkânlarımla ne kadar uğraşsam çaba göstersem de enerjim yetmiyor. Tükeniyor. Dışarıda oynanan 1 saat evdeki 3 saat gibi geliyor çocuğun stresini enerjisini atması için. Burası da bizim için çok büyük nimet oldu. Haftada birkaç kez geliyoruz."

Ebeveynler, çocuklarının diğer çocuklarla kurdukları ilişkiyi ve oyun oynama biçimlerini **"dışarıdan" gözlemlene ve keşfetme fırsatı** elde etmelerinin yanında bağımsız oyun oynama ve iletişim kurma becerilerinin kendilerini en çok heyecanlandıran çıktılardan olduğunu aktarıyor:

"Oturdum izledim çocuğumu, şaşırdım da baya. Demek olabiliyormuş dedim vallahi. Garezi bana mı, eve mi, evde sıkılıyor diye mi anlamadım. Öyle güzel kendi kendine oynadı ki. Hiç mızızlanmadan, kimseden bir talepte bulunmadan, sıkılmadan. Hayatta düşünemezdim öyle kendi kendine oynayabileceğini."

Ebeveynler ayrıca pandemide giderek içine kapanan, dışarıda oyun oynama imkânı kısıtlanan, teknolojiye bağımlılığı artan ve neredeyse akranlarıyla oyun oynamayı unutan çocuklar için etkinliklerin **önemli bir etkileşim fırsatı** olduğunu da dile getiriyor. Bir ebeveynin aşağıdaki ifadesi HOP'un hem bakımveren dışındaki yetişkinlerle hem de akranlarıyla bir araya gelmeye imkân sunarak çocukların unuttukları iletişim becerilerini yeniden canlandırabileceğini gösteriyor:

"Açıldı, sosyalleşti. Biz ne kadar uğraşsak da, her gün parka çıkarmaya çalışsam da çocuğum baya içine kapanmış. İlk önce baya bir zorlandı, adapte olamadı. Tabii televizyonla tabletle kolaycılığa alışmış. Ben oynamak istemiyorum dedi. Tutturdu. Sonra öğretmenin de yardımıyla baktım araya karışmış. Mutlu olduğunu gördüm. Herkese arkadaş olalım mı diye soruyordu. Bu oyun şeyi devam etse baya bir açılır aslında."

Oyun Alanları Dönüşümü

Oyunun çocuklar için bir "hak" ve gelişimlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu bilinciyle geliştirilen **"Oyun İstanbul"** projesiyle, çocukların fikirleri ve hayalleri tasarım aşamasındaki projelere dâhil ediliyor. Bu kapsamda **"İstanbul'un Çocukları Parklarını Tasarlıyor"** adıyla projenin ilk pilot uygulaması Beykoz ilçesinde 100 çocuğun katılımıyla gerçekleştirildi. İlk adımda çocukların hayal ettikleri park profesyoneller, eğitimciler ve çocuklarla birlikte tasarlandı. Katılımcı park tasarım çalışmalarına ek olarak, çocukların sağlıklı gelişiminin desteklenmesi için **oyun alanlarının dönüşümü** için çalışmalar sürdürülüyor; oyun alanları plastik yerine doğal malzemelerle tasarlanıyor ve çocukların gelişimsel özelliklerine uygun mekânlar yaratılması planlanıyor.

"İstanbul Çocuklara Soruyor"

Çocukların kentte kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini ifade etme ve kent hizmetlerine katılma hakları hem Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 12.1. hem de Belediye Kanunu'nun 13. maddesi ile garanti altına alınmıştır. Bu vizyonla, İBB Kent Konseyi tarafından geliştirilen **"İstanbul Çocuklara Soruyor"** projesi çocuklara katılımcı bir demokrasi deneyimi yaşatmayı; kentsel sorunlar, çözüm önerileri ve karar süreçlerinde çocukların sesini duyulur hale getirmeyi amaçlıyor.

İstanbul Çocuklara Soruyor projesinin ana fikrini çocukların interaktif bir yöntemle, özgür ve keyifli bir ortamda İstanbul'u birer "Bakım Ustası" olarak masaya

yatırımları, özel olarak tasarlanmış bir İstanbul haritası üzerinde çalışarak kenti nasıl algıladıklarını ifade etmeleri, İstanbul'un sevdikleri yönlerini, sorunlarını ve eksiklerini birlikte belirlemeleri ve bu konularla ilgili talep ve çözüm önerilerini oluşturmalarına olanak sağlanması oluşturuyor. İstanbul Çocuklara Soruyor projesi kapsamında şimdiye kadar gerçekleştirilen etkinliklerde İstanbul'un 39 ilçesinden 6500'ü aşkın 6-14 yaş grubu çocuğa ulaşıldı ve fikirlerine ses verildi. Proje kapsamında elde edilen verilerin, İstanbul'un çocukların mutlu bir şekilde yaşadıkları bir kent olması için değerlendirilmesi ve İstanbul Kent Konseyi Çocuk Meclisi'nin bu sürecin takipçisi olması amaçlanıyor.

6) Sonuç

Erken çocukluk bakım ve eğitim hizmetleri çocukların duygusal, sosyal, bilişsel ve fiziksel gelişimlerinde son derece önemli bir yer tutuyor. Çocukların erken yaşlarda bu hizmetlerden faydalanması yetişkinlik hayatlarında edinecekleri yaşam kalitesinde anahtar rol oynuyor. Bu doğrultuda, erken çocukluk ve bakım hizmetlerinden faydalanmanın bir "çocuk hakkı" olarak ele alınması, her çocuğun bu hizmetlerden koşulsuz biçimde faydalandırılması gerekiyor.

Erken çocukluk bakım ve eğitiminin kurumsallaştırılması, yaygınlaştırılması ve her çocuk için erişilebilir hale getirilmesinin yalnızca çocukların değil, başta kadınlar olmak üzere toplumun her ferдинin refahını, iyi olma halini tesis ettiği birçok örnekte görülüyor. EÇBE, çocukların ekonomik ve sosyal kaynaklara erişiminde fırsat eşitliğinin sağlanması ve uzun vadede, özellikle dezavantajlı gruplar için, toplumsal eşitsizliklerin etkisinin azaltılmasında hayati önemdedir. Bu bakımdan, EÇBE sadece nitelikli bir erken çocukluk dönemi için yapılan yatırımlar değil aynı zamanda yaşam boyu fırsat eşitliğine katkı sunan yatırımlar olarak değerlendirilmelidir.

EÇBE hizmetleri hem erken dönem çocuk gelişimine katkıları hem de geniş ölçekli sosyal ve ekonomik getirileri sebebiyle çok önemli bir sosyal politika alanıdır; bu sebeple yerel ve merkezi yönetimler tarafından vazgeçilmez bir sosyal yatırım alanı olarak ele alınmalıdır. EÇBE hizmetlerinin katılımcı modellerle kapsamının genişletilmesi ve herkes için erişilebilir hale getirilmesi için atılması gereken başlıca adımlar şunlardır:

- EÇBE hizmetleri merkezi yönetim tarafından bir kamu hizmeti olarak üst çerçevede tanımlanmalıdır.
- EÇBE hizmetlerinin Milli Eğitim Bakanlığı ve Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

olmak üzere iki kurum tarafından yürütülmesi sebebiyle hizmetlerin sahada yürütülmesinde yetki karmaşası mevcuttur. Bu durumun aşılması için yetki verilecek özne tekilleştirilmeli ve yetki alanı detaylı biçimde tarif edilmelidir.

- EÇBE hizmetlerinin yaygın ve ihtiyaç sahibi herkes için erişilebilir olması için yerel yönetimlere yetki alanı sağlanmalı ve gerekli kaynak için merkezi yönetim tarafından bütçe aktarılmalıdır.
- Kentsel planlamaların EÇBE'nin de dâhil olduğu sosyal bakım hizmetlerinin yaygınlaştırılmasına imkân tanıyacak biçimde yapılması gereklidir.
- EÇBE hizmetlerinde çocukların gelişimini ve öğrenme süreçlerini, ailelerin farklı ihtiyaç ve isteklerini destekleyebilecek yeterlilikte eğitim almış olan, bilgili ve mesleki sorumluluğa sahip eğiticilerin istihdamı sağlanmalıdır.
- EÇBE hizmetleri kapsamında kent ölçeğinde uygulanabilir, sürdürülebilir olan esnek ve pratik modeller geliştirilmelidir. Bu modellerde aile katılımı da en az çocuklara yönelik programlar kadar önceliklendirilmelidir. Ebeveyn koçluk programları ve ev temelli bakım modelleri üzerine çalışılmalı ve bunlara yönelik pilot uygulama modelleri geliştirilmelidir.

İstanbul
Planlama
Ajansı